

XX əsrin ortalarında dünya-nın siyasi xəritəsində mü-hüm dəyişiklik baş verdi. Uzun zaman Böyük Britaniyanın müs-təmləkəsi olmuş Hindistanın iki hissəyə bölünməsi nəticəsində müstəqil Pakistan dövləti yarandı. Bu hadisə həm də islam dünyası-nın tarixində mühüm bir mərhə-lənin başlanğıcı oldu. Eyni zaman-da 1947-ci ildə müstəqillik əldə edəndən sonra Hindistanın BMT qətnamələrini qulaqardına vur-ması nəticəsində Kəşmir üstündə münaqişə yarandı və sonralar də-fəllərlə iki ölkə arasında qanlı mü-haribələrə gətirib çıxardı. 1999-cu ildən sonra tərəflərin nüvə silahı-na malik olması onların arasında baş verən qarşıdurmanı artıq Cə-nubi Asiya regionu üçün deyil, bü-tövlükdə dünyanı təhdid edən bir təhlükəyə çevirdi.

Pakistan adı yaradılması nə-zərdə tutulmuş bu ölkəyə hələ 1933-cü ildə qoyulub və mənə-si "paklar diyarı", "pak insanlar ölkəsi" anlamındadır. Bu döv-lətin qurulmasında misilsiz xid-mətləri olan, öz şüurlu həyatını onun yaradılmasına həsr etmiş böyük rəhbər Məhəmməd Əli Cinna o zaman ağır xəstə idi. Ona özünün şah əsəri olan müstəqil Pakistanı yalnız bir il görmək qismət oldu.

İslam dünyasının yeganə nüvə dövləti olan Pakistanın əhalisi 2025-ci ildə 255,3 mil-yon nəfərə çatmışdır. Hazırda əhalisinin sayına görə dünyada 5-ci yeri tutur. Böyük insan re-surslarına malik olan Pakistan iqtisadiyyatında bu il sabitləş-mə əlamətləri müşahidə olu-nur. Cari maliyyə ilində ümu-mi daxili məhsulun 2,7 faiz ar-tacağı, xidmət sektorunda da artımın olacağı proqnozlaşdırı-lır. Bununla belə, iqtisadi artı-ma mənfə təsir göstərə biləcək regional qeyri-sabitliklə bağlı narahatlıqlar da mövcuddur.

Çətin global iqtisadi vəzi-yətə baxmayaraq, Pakistan iq-tisadiyyatında 2025-ci ilin iyu-nunda başa çatan maliyyə ilin-də ümumi daxili məhsulda 2,7 faiz artım qeydə alınıb. İnflya-siya durmadan azalır, səhm-darların inamı artır və əsas iq-tisadi göstəricilər yaxşılaşır.

Pakistan bu il orta səviyyə-dən yuxarı gəlirli ölkəyə çevril-mişdir və onun 2047-ci ilə qə-dər (ölkənin yüzilliyi) dünyanın ən yaxşı 10 iqtisadiyyatı sırası-na daxil olması gözlənilir.

Pakistan iqtisadiyyatı 2025-ci maliyyə ilində ilk dəfə olaraq no-minal ümumi daxili məhsulda 411 milyard dollar olmaqla əhəmi-yətli bir mərhələyə çatdı. Pakis-tan islahatlar və sabitlik ilə də-s-təklənən 2035-ci maliyyə ilinə qədər 1 trilyon dollar ümumi da-xili məhsul əldə etməyi hədəflə-yir. Təsədüfi deyil ki, Pakistanın Baş naziri Şahbaz Şərif demişdir ki, "Cəsarətli islahatlar, balans-laşdırılmış siyasət və xalqımızın dözümlülüyü sayəsində Pakistan iqtisadiyyatı davamlı inkişaf yo-lundadır".

Kənd təsərrüfatı ölkənin mühüm iqtisadiyyat sahəsidir və ixracın 75 faizi bu sahədə formalaşır. Əsas ixrac məhsul-ları kimi buğda, şəkər çuğundu-ru, pambıq, düyü, meyvə və tə-rəvəz, çay, ədviyyat və digər ərzaq məhsulları daha çox paya malikdir. Hazırda o, çəltiyin ən böyük istehsalçılarından biridir.

Pakistan iqlim dəyişikliyi-nə həssaslıq baxımından dün-yada beşinci ölkədir, fəlakət riskinə görə isə 194 ölkə ara-sında 23-cü yerdədir. 2030-cu ilə qədər iqlim dəyişikliyinə təsirləri ilə mübarizə aparmaq məqsədilə Pakistanın müxtəlif sektorlarına təxminən 350 milyard dollar sərmayə qoyul-malıdır.

Son zamanlar Pakistan tex-noloji suverenliyə can atır, la-kin bu ambisiyalar obyektiv iq-tisadi və siyasi reallıqlar və əsas suvarma çaylarının mə-n-bələrinə nəzarət edən Hindis-tanla uzun sürən münaqişə ilə toqquşur.

Pakistan yüngül sənayesi dünya bazarına toxuculuq mə-mulatları, paltarlar, dəri mə-mulatları, elektronika və moi-

Azərbaycan-Pakistan strateji tərəfdaşlığı güclənir

şot texnikası, tibbi avadanlıq-lar və dərmanlar ixrac edir.

Hazırda Bəlucistan, Sind və Pəncab əyalətlərində 7 tə-bii qaz və neft yatağı istismar olunur. Pakistan rəqəmsal tex-nologiyaları fəal surətdə mə-nimsəyir. Son illər burada kriptovalyutalara və süni intel-lektə marağın artması müşahi-də olunmaqdadır. Xüsusilə Karaçi və Lahor kimi böyük şəhərlərdə gənclər kompüter imkanlarından daha çox istifa-də edir və ticarətdə iştirak edirlər. Əhalinin 45,7 faizi in-ternetə sabit qoşula bilir. Ölkə texnologiyadan uzaq dərman, amma onun təbiəti zərərini minimuma endirməyə çalışır.

Pakistan 2025-26-cı mali-yə ili üçün 62,4 milyard dollar-lıq ümumi federal büdcə elan edib, müdafiə xərcləri əvvəlki ilə nisbətən 20 faiz artaraq 9 milyard dollar təşkil etmişdir.

Pakistan islam dünyasının nüfuzlu və böyük dövlətlərindən biri kimi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini 1991-ci il dekabrın 12-də ilk tanıyanlar-dan biri olub. Diplomatik əla-qələr isə 9 iyun 1992-ci il tarix-də qurulub. O vaxtdan başlaya-raq bu münasibətlər siyasi, iqtisadi, hərbi, mədəni-humanitar və digər sahələrdə, o cümlədən parlamentlər səviyyəsində inkişaf edərək daha da dərinləş-miş və möhkəmlənmişdir. Bunda dövlət və hökumət baş-çılarının qarşılıqlı səfərləri mü-hüm rol oynamışdır. Hələ 1994-cü ildə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Kasablankada Pakistanın sabiq Baş naziri Be-nazir Bhutto ilə görüşündən sonra Azərbaycan-Pakistan münasibətləri yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

Pakistanın Baş naziri Mə-həmməd Şahbaz Şərifin 2025-ci ilin fevralında Azərbaycana səfəri çərçivəsində təşkil olu-nan Pakistan-Azərbaycan biz-nes-forumu iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin artması-na və qarşılıqlı investisiyaların güclənməsinə töhfə verdi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2025-ci il fevralın 24-ü Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şəriflə mətbuatə verdiyi birgə bəyanatında qarşılıqlı səfərlərin əhəmiyyətini vurğulamışdı. Bu dost ölkənin baş naziri dəfələrlə ölkəmizə səfərləri zamanı Xankəndi və Şuşaya da getmiş və birgə strateji tərəfdaşlığa dair bəyanat-larla çıxış etmişdir.

İkitərəfli münasibətlər Azərbaycan-Türkiyə-Pakistan üçtərəfli əməkdaşlığı forma-

tında da inkişaf edir. Pakistan hökuməti hər zaman Azər-baycanın ərazi bütövlüyünü də-s-təkləmiş, ölkəmiz üçün ən çə-tin anlarda onun yanında ol-muşdur. Zəfərlə bitən 44 gün-lük Vətən müharibəsi buna ba-riz nümunədir. Hər iki ölkə bir sıra beynəlxalq qurumlar çər-çivəsində də daim bir-birinin mövqeyini dəstəkləmişdir. Öl-kələrimiz İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və D-8 çərçivəsində iqtisadi əlaqələri daha da ge-nişləndirmək niyyətindədir.

Azərbaycan ilə Pakistan arasında ticarət-iqtisadi əlaqə-lər həmçinin strateji xarakter daşıyır və hər iki ölkənin hö-kumətləri bu sahədə əməkdaş-lığın daha da genişləndirilməsi üçün ciddi səylər göstərirlər. 2024-cü ildə qarşılıqlı ticarət dövriyyəsi 22,5 faiz artaraq 22 milyon dollara çatıb ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 4,9 milyon dollar çoxdur. Azər-baycanın Pakistandan idxalı 8,6 faiz artaraq 21,8 milyon dollar təşkil edib. Bu ilin yan-var-aprel aylarında iki ölkə arasında ticarət əməliyyatları-nın həcmi təxminən 11 milyon dollar təşkil edib.

2024-cü il iyulun 11-də İslamabadda Azərbaycan və Pa-kistan hökumətləri arasında imzalanmış ticarət iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsinə müzakirə etmək üçün görüş keçirilib. Tərəflər yaxın bir neçə il ərzində Pakistan və Azərbaycan arasında qarşılıqlı ticarət dövriyyəsinin həcmi-ni ildə ən azı 1 milyard dollara çatdırmaq əzmində olduqlarını bildiriblər. Azərbaycan və Pa-kistan arasında imzalanmış gü-zəştli ticarət sazişi ticarət üçün yeni imkanlar açıb.

Pakistan və Azərbaycan sahibkarları arasında əmək-daşlığın gücləndirilməsi, in-vestisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və qarşılıqlı investisi-yaların artırılması məqsədilə müntəzəm olaraq danışıqlar aparılır. Təsədüfi deyil ki, 2024-cü ilin sentyabrında keçir-ilən biznes-forumunda hər iki tərəfdən rəsmi şəxslərlə yana-sı, əczaçılıq, tekstil, sənaye və digər sahələrdə fəaliyyət gös-tərən 90-a yaxın sahibkar iştirak ediblər.

Cari il iyulun 4-də İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xan-kəndidə keçirilən 17-ci Zirvə görüşü çərçivəsində imzala-nan investisiya sazişinə əsa-sən, Azərbaycan tərəfi Pakis-tan iqtisadiyyatının inkişaf et-dirilməsinə 2 milyard dollar yatırım qoyacaq. Bu saziş Bakı ilə İslamabad arasında ticarət

və investisiya əlaqələrini tari-xən yüksək səviyyəyə çatdırır. Bu, həm də qardaşlıq əlaqə-lərinin və iqtisadi tərəfdaşlığın daha da möhkəmlənməsinə zəmanət verir.

Həmçinin Bakı və İslama-bad arasında investisiyalar üz-rə Anlaşma Memorandumu imzalanıb. Azərbaycan və Pa-kistan qarşılıqlı investisiyaları təşviq etmək barədə razılığa gəliblər. Əsas investisiya sa-hələrinə neft və qaz kəşfiyya-tı, bərpaolunan enerjinin inki-şafı və enerji səmərəliliyi da-xildir. Bu ilin iyul ayında Azərbaycanın iqtisadiyyat na-zirliyi ilə Pakistanın federal ra-bitə nazirliyi arasında İslam-abadda keçirilən görüşdə tə-rəflər regional əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinin tərəf-darı olduqlarını bildirmişlər.

Həmçinin 2025-ci ilin yan-varında Azərbaycanın rəqəm-sal inkişaf və nəqliyyat nazirli-yi ilə Pakistanın özəlləşdirmə üzrə federal nazirliyi arasında Azərbaycan tərəfinin Pakista-nın əsas yol layihələrinə, o cümlədən M6 və M9 magist-rallarına mümkün investisiya-ları barədə danışıqlar aparılıb. Bu layihələr Pakistan, Azər-baycan və Mərkəzi Asiya res-publikaları arasında ticarət əla-qələrinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edəcək.

2025-ci ilin fevralında SOCAR-ın nümayəndə heyəti-lə Pakistanın özəlləşdirmə na-zirliyinin nümayəndəliyi arasın-da enerji tərəfdaşlığının daha da genişləndirilməsini müzakirə etmək üçün görüş keçirilib.

Hazırda Azərbaycanda Pa-kistanın 3600 şirkəti qeydiyyatdan keçib. Bu şirkətlər əsa-sən kənd təsərrüfatı, sənaye, tikinti, nəqliyyat, ticarət və həmçinin xidmət sahələrində fəaliyyət göstərirlər.

Enerji sahəsində əməkdaş-lıq da prioritet istiqamətlərdən biri sayılır. 2024-cü ilin dekabrında Pakistan Dövlət Neft Şir-kəti (PSO) Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti (SOCAR) ilə Pa-kistanın enerji mənbələrinin şaxələndirilməsinə kömək edəcək neft məhsullarının tə-darükünə dair saziş imzalayıb.

Bu gün qardaş Pakistanın silahlı qüvvələri dünyada sayı-na görə 6-cı yerdədir. Pakistan hərbi texnologiyaları və kadr hazırlığı sahəsində Azər-baycana mühüm dəstək göstərir. Son illər Azərbaycan Pakistan-da istehsal olunan müasir hərbi texnikaya, xüsusilə aviasiya sahəsindəki yeniliklərə xüsusi maraq göstərir. Bu əməkdaşlı-

ğın ən son və mühüm naili-yətlərindən biri Azərbaycanın ötən il Pakistandan JF-17C çoxməqsədli qırıcı təyyarələri alması oldu. Hərbi sahədə Pa-kistanla Azərbaycan arasında müttəfiqlik gələcəyə istiq-a-mətlənmiş strateji tərəfdaşlıq kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan və Pakistan arasında əlaqələr dərin tarixi və mədəni tellərlə bir-birinə sıx bağlıdır. İki xalqı ortaq is-lami dəyərlər, tarix və ənənə-lər sıx birləşdirir. Qarşılıqlı münasibətlərin inkişafında mədəniyyət və təhsil sahəsin-də əlaqələrin xüsusi yeri var-dır. Son illər tələbə və müəl-limlərin mübadiləsi, həyata keçirilən humanitar layihələr böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan dövlət müstə-qilliyi əldə edəndən sonra Ba-kı Dövlət Universitetinin Asi-ya və Afrika ölkələri tarixi ka-fedrasının müəllimləri Tarix və Şərqşünaslıq fakültələrində "Pakistan tarixi", "Pakistanın siyasi sistemi" və "Pakistanın xarici siyasəti" fənlərini tədris edirlər. Təhsilin magistr və doktorant pillələri üzrə Pakis-tan tarixinə dair dissertasiya mövzuları, elmi-tədqiqat işləri uğurla müdafiə olunur. Pakis-tan tarixinə dair dərslər, dər-s vəsaitləri, monoqrafiyalar nəşr edilmişdir. Eyni zamanda Şərq-şünaslıq fakültəsində urdu dili və ədəbiyyatı fənləri tədris olunur və urdu dili dərsləri çap olunmuşdur.

Hər iki ölkədə mədəniyyət günlərinin və həftələrinin keçirilməsi, müxtəlif təyinatlı sərgi-lərin, yarmarkaların təşkili də qarşılıqlı mədəni əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynayır. Son zamanlar iki ölkə arasında turizm sahəsində əlaqələr də güclənir. Bu sahədə 2024-cü ilin oktyabrında təsdiq edilmiş Azər-baycan və Pakistan hökumətləri arasında hava əlaqəsi haqqında saziş mühüm rol oynayır.

Azərbaycan və Pakistan xalqlarını azadlıqsevərlik, qo-naqpərvərlik, humanizm və sairə kimi bir çox müsbət də-yərlər birləşdirir. Hər iki qar-daş ölkənin həyata keçirdiyi məqsədyönlü sülhsevər siyasət yaxın gələcəkdə Avrasiya arealında mühüm iqtisadi dəhliz formalaşmasına tökan verəcək. Bu dəhliz iqtisadi tərəq-qiyyə geniş yol açacaq. Azər-baycan Cənubi Qafqazda, Pa-kistan isə Cənubi Asiyada söz sahibidir, dünya siyasətində də özlərinə məxsus rol oynayırlar.

Ataoglan MƏMMƏDLİ, BDU-nun dosenti